

**Мяцеж ці паўстанне?
Выступ Міхала Глінскага падчас вайны Маскоўскай дзяржавы з ВКЛ у
1507-1508 гг.**

Валеры Шэйфер (Гародня)

Імя Міхала Глінскага вядомае ў гісторыі. Паспрабуем разгледзець яго дзейнасць у кантэксце суперніцтва Масквы і Вільні за т.зв. “старажытнарускую спадчыну”. У гэтым суперніцтве М.Глінскі адыграў неадназначную ролю. Узброены выступ на землях Беларусі і Літвы пад кіраўніцтвам М.Глінскага ў савецкай гістарыяграфіі традыцыйна ацэньваўся як этап змагання народных мас Беларусі супраць прыгнёту летувіскіх і польскіх феодалаў за уз’яднанне з рускім народам.

Суперніцтва Масквы і Вільні ўпершыню востра праявілася падчас маскоўска-літоўскіх войнаў канца 15-першай трэці 16 ст. (1492-1494, 1500-1503, 1507-1508, 1512-1522 і 1534-1537 гг). Да выступлення Глінскага ўжо адбыліся два ўзброеныя сутыкненні, прыграных ВКЛ. Толькі ў вайне 1500-1503 гг., па падліках польскага гісторыка Л.Каланкоўскага, ВКЛ страціла каля 25 % тэрыторыі¹. Да Маскоўскай дзяржавы адышлі ўсе землі ў вярхоўях р.Акі і Чарнігава-Северская зямля з гарадамі Чарнігаў, Старадуб, Пуціўль, Рыльск, Ноўгарад-Северскі, Гомель, Любеч, Почап, Трубчэўск, Радагошч, Бранск, Мцэнск, Любуцк, Сярпейск, Масальск. А таксама значная частка Смаленскай і Віцебскай зямель з такімі стратэгічна важнымі гарадамі як Дарагабуж, Белая, Тарапец³, а “вязні на реке Ведроше поиманые при Москве zostали”⁴. Разам са стратай значных тэрыторый вялікі князь Аляксандр Казіміравіч (1492-1506) вымушаны быў фармальна прызнаць тытул маскоўскіх уладароў – “гасудар усяе Русі”, што як бы легалізавала правы апошніх на захопленыя ўсходнія землі ВКЛ. Уплывы апошняга ва ўсходнеславянскім рэгіёне значна аслабелі.

Наспявала трэцяя вайна. Нягледзячы на перамір’е, канфлікты працягваліся, а пасольствы ВКЛ у Маскве ніяк не маглі дабіцца заключэння міра. У лютым-сакавіку 1504г. паслы ВКЛ прапанавалі Івану III заключыць мір на ўмовах 1494 г., нават без звароту зямель, захопленых Маскоўскім бокам у папярэдняй (1500-1503 гг.) вайне. Аднак і такая пазіцыя сустрэла рэзкае прэрэчанне маскоўскага гаспадара, які паўтарыў вядомую з перамоваў 1503 г. формулу аб тым, што ўся “Руская зямля” з’яўляецца яго “отчынай”, і мір не будзе падпісаны, пакуль вялікі князь Аляксандр не адмовіцца ад яе.

Перамовы зайшлі ў тупік, але перамір’е захавалася. Тым часам памерлі абодва манархі. На маскоўскі трон уступіў сын Івана III Васіль III (1505-1533), які ў адносінах да ВКЛ працягваў палітыку бацькі. Пасля смерці вялікага князя Аляксандра ён нават

¹ Kolankowski L. Polska Jagiełłonów. Dzieje polityczne. Olsztyn, 1991. S. 133-134; Некаторыя даследчыкі, у прыватнасці, К.В.Базілевіч (Внешняя политика Русского централизованного государства. Вторая половина XV в. Москва, 1959), Харашкевіч А.Л. (Русское государство в системе международных отношений конца XV-начала XVI в. Москва, 1980) выдзяляюць як асобныя войны 1487-1492, 1512-1517, 1517-1518 гг.

³Любовский М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. Москва, 1915.С. 205

⁴ Хроника Литовская и Жамойтская // Полное собрание русских летописей (у далейшым ПСРЛ). Москва, 1975, Т. 32. С. 101. У цытаваным фрагменце размова ідзе пра бітву на р. Ведраш 14 ліпеня 1500 г., у якой 35-40-тыс. маскоўскае войска перамагло 4-тыс. войска ВКЛ. Найвышэйшы гетман К.І.Астрожскі трапіў у палон, у якім прабыў да 1507 г.

паспрабаваў праз сваю сястру, вялікую княгіню літоўскую Алену Іванаўну высунуць сваю кандыдатуру на віленскі трон, але поспеху не меў⁵. Хроніка Мацея Стрыйкоўскага паведамляе, што на вялікакняскі трон прэтэндаваў таксама Міхал Глінскі⁶. Гэтую звестку абвергнуў германскі дыпламат Жыгімонт Герберштэйн, які назваў яе плёткай, створанай ворагамі і зайздроснікамі Глінскага⁷. Сучасны польскі гісторык К.Пяткевіч заўважыў, што негатыўная ацэнка дзейнасці М.Глінскага ўзята з хронік, напісаных пасля яго пераходу на маскоўскі бок. Безумоўна, гэтая падзея моцна паўплывала на ягоны вобраз у гістарыяграфіі⁸.

Так ці інакш, але частка магнатэрыі ВКЛ сапраўды зайздросціла прывілеяванаму становішчу Міхала Глінскага пры двары вялікага князя Аляксандра Казіміравіча, імкнулася аслабіць яго ўплывы і не дапусціць новага ўзвышэння. Магчыма, адсюль і пайшлі чуткі пра вялікакняскія амбіцыі Глінскага. У гэтым ворагі Глінскага імкнуліся пераканаць новаабранага вялікага князя Жыгімонта Казіміравіча.

Міхал Глінскі выехаў з Вільні сустракаць новага вялікага князя са світай у 800 вершнікаў⁹. Ужо гэтым, на думку Герберштэйна, ён прызнаў Жыгімонта Казіміравіча “сапраўдным гаспадаром”. Каранацыя апошняга 20 кастрычніка 1506 г. адбылася спакойна і без якіх-небудзь перашкод з боку Глінскага. Але, відавочна, недавер вялікага князя да ўплывовага магната заставаўся.

Новы вялікі князь з ухвалы Паноў-рады пачаў падрыхтоўку да вяртання зямель, захопленых Маскоўскай дзяржавай. Аднак справу ўскладніў унутраны канфлікт у Вялікім Княстве Літоўскім, які выліўся ва ўзброенае супрацьстаянне, ініцыятарам якога стаў Міхал Глінскі. Была ў гэтым таксама і віна Жыгімонта Казіміравіча, які не жадаў разгледзець справу гэтага дзяржаўнага дзеяча па абвінавачванні яго ў дзяржаўнай здрадзе, чым закрануў гонар апошняга. Канфлікт паміж магнатамі распачаўся яшчэ ў часы вялікага князя Аляксандра. Ён быў справакаваны як асабістымі амбіцыямі (сутыкненне паміж Міхалам Глінскім і трокскім ваяводам Янам Забярэзінскім), так і дзяржаўнай праблемай (умовы Мельніцкай уніі 1501 г.). Вялікі князь Аляксандр толькі прыглушыў гэты канфлікт, які ў 1507 г. успыхнуў ізноў і стаўся этапам чарговай маскоўска-літоўскай вайны.

Каб разабрацца ў гэтых падзеях, трэба звярнуцца да радаводу Глінскага. Яго род паходзіў ад татарына Алексы (Leksy), які прыехаў на службу да вялікага князя Вітаўта. Па дадзенай яму вотчыне г.Глінску (у Смаленскай зямлі) частка нашчадкаў Алексы стала пісацца Глінскімі¹⁰. Іншыя прадстаўнікі роду атрымалі валоданні ў цэнтральнай і заходняй частцы ВКЛ. Яны парадніліся з праваслаўнымі родамі Вялікага Княства - Меляшковічамі, Дразджамі, Храптовічамі і інш.¹¹ Адносіны паміж рознымі галінамі Глінскіх практычна не падтрымліваліся¹².

⁵ Хорошкевич А. Л. Русское государство в системе международных отношений конца XV-начала XVI в. Москва, 1980. С. 117.

⁶ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmudska i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846. Т. II. С. 373.

⁷ Герберштейн С. Записки о Московии. Москва, 1988. С. 188.

⁸ Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiełłończyka: Studja nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI w. Poznań, 1995. С. 222.

⁹ Герберштейн С. Записки о Московии. С. 188-189.

¹⁰ Бычкова А.Е. Беларускія прадкі Івана Грознаго // Наш радавод. Гродна, 1991. Кн. III. Ч. III. С. 468 ; Pietkiewicz K. Wielkie księstwo Litewskie... С. 98-99; Kosiński A. Przewodnik heraldyczny. Kraków, 1877. Cz. II. S. 130-133.

¹¹ Pietkiewicz K. Wielkie księstwo Litewskie...

¹² Бычкова М.Е. Беларускія прадкі Івана Грознаго. С. 468-469.

Міхал Львовіч Глінскі (1470-24.09.1534) яшчэ юнаком быў адпраўлены за мяжу, дзе пражыў 12 гадоў. У Германіі служыў пры двары імператара Максіміліяна, вызначыўся ў войску саксонскага курфюрста Альбрэхта падчас вайны ў Фрызіі, прайшоў усе прыступкі вайсковай службы. Затым вучыўся ў Італіі, дзе прыняў каталіцтва. Наведаў таксама Іспанію. У выніку ён атрымаў добрую адукацыю, валодаў асноўнымі еўрапейскімі мовамі, засвоіў прыгожыя манеры і навыві вайскоўца. Верагодна, у 1497 г. ён удзельнічаў у т.зв. “чарнаморскай выправе” Яна Альбрэхта, пасля якой ізноў вярнуўся ў Германію.

На сталае жыхарства ў ВКЛ Міхал Глінскі прыехаў напрыканцы 1498 або напачатку 1499 г. Кар’еру першапачаткова рабіў з дапамогай брата Івана, які з 1495 г. быў намеснікам ошскім і пераломскім. Міхал хутка прасоўваўся па прыступках службовай лесвіцы. У 1499 г. ён стаў маршалкам дворным. Разам з ім у эліту ВКЛ уваходзіў цэлы шэраг яго родзічаў. Іван Львовіч Глінскі ў 1501 г. стаў маршалкам гаспадарскім і харунжым літоўскім, а ў 1505 г. – кіеўскім ваяводам і адначасова намеснікам бельскім. Другі з братоў - Васіль “Сляпы” з 1500 па 1505 г. з’яўляўся намеснікам васілішскім і падстолім літоўскім, у 1505 г. старостам і ключнікам берасцейскім. Апроч гэтага Міхал Глінскі ўладкаваў на Лідскае намесніцтва свайго стрыечнага брата Андрэя Аляксандравіча Дражджа, што, па звестках хронікі Быхаўца¹³, стала непасрэднай прычынай канфлікта Глінскага з трокскім ваяводам Янам Забярэзінскім. Апошні выступіў у абарону папярэдняга намесніка Юрыя Ільвіча¹⁴.

Пры двары вялікага князя Аляксандра Міхал Глінскі займаў высокае становішча. Жыгімонт Герберштэйн нават лічыў, што манарх “усе складаныя справы вырашаў паводле яго меркавання”¹⁵. Глінскія мелі вялізныя зямельныя валоданні. Міхал Глінскі атрымаў ад гаспадара двары ў Троках і Вільні, Ліжжава ў Мярэцкай воласці, а ў 1505 г. - Тураў, Ганьдз і Райгарад, а яго брат Васіль - дом у Вільні, Забалотце ў Васілішскім пав., Клявіцкі дзесятак - у Ваўкавыскім пав. і інш. Іван Глінскі атрымаў двор Вяйсеі (Wejseje) ў Пераломскім павеце¹⁶. М.Стрыйкоўскі сцвярджаў, што Глінскія трымалі ў сваіх руках амаль палову Вялікага Княства Літоўскага, што і выклікала незадавальненне шляхты¹⁷.

Цяжка ўстанавіць дакладную прычыну яго канфлікту з Янам Забярэзінскім. Беларуска-літоўскія летапісы ва ўсім абвінавачваюць Міхала Глінскага, не разбіраючы сутнасці праблемы. Больш глыбока, але з тых жа самых пазіцый, асвятляюць падзеі “Хроніка Быхаўца”¹⁸ і Хроніка Мацея Стрыйкоўскага¹⁹. Ж. Герберштэйн, выводзіў канфлікт з дробязі: Забярэзінскі, быццам бы, пабіў слугу Глінскага, пасланага за збожжам для каралеўскіх коней²⁰.

¹³ Хроніка Быхаўца // Беларускія летапісы і хронікі. Мінск, 1997. С. 160.

¹⁴ Госцеў А.П., Швед В.В. Кронан. Летапіс горада на Нёмане (1116-1990). Гродна, 1993. С. 48-49; Зимин А.А. Россия на пороге нового времени. Очерки политической истории России первой трети XVI в. Москва, 1972. С. 86 ; Strykowski M. Kronika Polska, Litewska... S. 321.

¹⁵ Герберштейн С. Записки о Московии. С. 87.

¹⁶ Цыг. па: Скарына і яго эпоха. Мінск, 1990. С.15; Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie ... S.99.

¹⁷ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska... S. 322.

¹⁸ Хроніка Быхаўца ... С. 160-163.

¹⁹ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 321, 343, 352.

²⁰ Герберштейн С. Записки о Московии. С.188.

Фактам застаецца тое, што ў 1503 г. Глінскі абвінаваціў Забярэзінскага ў арганізацыі замаху на яго жыццё²¹. Справа дайшла да гаспадарскага суда. Вялікі князь Аляксандр ухіліўся ад сцвярджэння віны аднаго з бакоў і загадаў панам памірыцца. Са звароту вялікага князя да абодвух паноў відаць, што і Глінскі не застаўся ў даўгу і, магчыма, таксама пагражаў замахам на жыццё Яна Забярэзінскага і двух яго сыноў²².

Але Глінскі ўсе роўна заставаўся фаварытам Аляксандра Ягелончыка, і той, па яго просьбе, перадаў Ліду, “што была пад Ільнічамі”, Андрэю Дражджу²³. Юрый Ільніч звярнуўся да радных паноў біскупа віленскага Войцеха Табара, віленскага ваяводы Мікалая Радзівіла, трокскага ваяводы Яна Забярэзінскага, жамойцкага старосты Станіслава Яновіча, полацкага ваяводы Станіслава Глябовіча, смаленскага намесніка Станіслава Кішкі. Яны, па звестках “Хронікі Быхаўца”, не саступілі Ліды Дражджу “простаму чалавеку, а Ільнічу пакінулі, бо бачылі, што ў прывілеі напісана: гаспадар нікому не можа прывілеяў даваць, акрамя тых, хто з гербам”. Вялікі князь быў разгневаны.²⁴ Па версіі Мацея Стрыйкоўскага, М.Глінскі ўвесь час намаўляў Аляксандра адпомсціць за непаслушэнства. Храніст, наогул, лічыў Глінскага “злым духам”, які сеяў варожасць паміж шляхтай і манархам²⁵.

Аляксандр Казіміравіч выклікаў свавольных паноў на сейм у Бярэсце ў 1505 г. з намерам іх пакараць. Па намове Глінскага ў Забярэзінскага была адабрана пасада трокскага ваяводы, Ільніч быў схоплены і пасаджаны ў астрог, а Панам-радзе “загадана яму на вочы [вялікаму князю] не трапляць”²⁶. Па звестках Стрыйкоўскага, каронны гетман Ян Ласкі папярэдзіў паноў, і яны не ўвайшлі ў Берасцейскі замак, што выратавала іх ад арышту. Да польскіх магнатаў была паслана просьба дапамагчы ўрэгуляваць канфлікт. Урэшце, Ян Ласкі і Ян з Асвенціма ўгаварылі Аляксандра змяніць гнеў на літасць²⁷.

Быў скліканы спецыяльны сейм у Радоме, на які прыбыла дэлегацыя на чале з біскупам В.Табарам. Кароль і вялікі князь згадзіўся яе прыняць, і біскуп Табар сказаў палымяную прамову: “Міласцівы каролю! Без падстаўны гнеў твой гаспадарскі на нас быў з нагавору некаторых людзей, бо мы супраць цябе, гаспадара нашага, не стаялі, але баранілі правы ды прывілеі свае, каб яны за намі засталіся. А таму, міласцівы гаспадару, як пастыр ваш і тутэйшага панства, я павінен за тым сачыць і цябе адводзіць ад таго, каб ты, гаспадар наш, правы нашыя і прывілеі, выдадзеныя нам, захаваў. А, калі хто захоча іх скасаваць, Божа, адпомсці кожнаму такому”²⁹. Атрымаўшы абяцанне гаспадара вырашыць канфлікт у час бліжэйшага прыезду ў Вільню, дэлегацыя вярнулася ў ВКЛ Але хутка пасля гэтага Аляксандра разбіў параліч, і сваё абяцанне ён не стрымаў.

Спрэчкі з-за пасады лідскага намесніка былі толькі адной з прычын канфлікту паміж магнатамі і манархам. Другая, больш глыбокая прычына крылася ў адносінах да Мельніцкай уніі 1501 г. Па ўмовах уніі літоўская шляхта ўдзельнічала ў выбарах польскага караля, а Польшча ў выпадку небяспекі, павінна была дапамагчы ВКЛ. Але

²¹ Цыт. па: Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie ...S. 114

²² Тамсама

²³ Хроніка Быхаўца ... С.160.

²⁴ Тамсама. С.161.

²⁵ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 321.

²⁶ Хроніка Быхаўца ... С. 161.

²⁷ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 322.

²⁹ Хроніка Быхаўца ... С. 161; Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 325.

не ўся шляхта падтрымала унію. У гэтай сітуацыі на баку манарха і уніі апынуліся Міхал Глінскі, Міхал Заслаўскі і Юрый Гальшанскі. Супраць выступілі біскуп Войцех Табар, Ян Забярэзінскі, Станіслаў Кішка, Станіслаў Яновіч (Кязгайла) і Станіслаў Глябовіч²⁹. Яны расцанілі акт уніі як пагрозу незалежнасці ВКЛ з боку Кароны.

Такім чынам, канфлікт паміж магнатамі ўплёўся ў канфлікт паміж вялікім князем і шляхтай. Далейшыя спрэчкі вакол Мельніцкай уніі прывялі да кампрамісу. Урэшце, у гэтай справе найбольш пацярпелі Ю.Гальшанскі і Ю.Ільніч. Не ўсе пасады былі вернуты Яну Забярэзінскаму. Пакуль быў жывы вялікі князь Аляксандр, канфлікт апошняга з Глінскім не перарастаў у адкрытае сутыкненне. Калі ж на прастол быў абраны Жыгімонт, Ян Забярэзінскі пачаў адкрыта абвінавачваць Глінскага ў здрадзе, у імкненні заняць самому месца вялікага князя³⁰. Міхал Глінскі некалькі разоў звяртаўся да Жыгімонта, каб той разабраўся і зняў з яго такія цяжкія абвінавачванні, але вялікі князь усё цягнуў з апраўданнем. Не дапамагло нават пасрэдніцтва венгерскага караля Уладзіслава, брата Жыгімонта Казіміравіча. Нарэшце самалюбівы князь заявіў каралю, што “зробіць такое, пра што з часам пашкадуе і ён сам і сам кароль”³¹. Сказаў і зрабіў.

У Маскву быў накіраваны ганец з лістом да Васіля III, у якім Міхал Глінскі паведамляў, што калі вялікі князь маскоўскі дасць грамату з гарантыяй захавання ўсіх земляў і маёмасці, то ён гатовы перайсці на яго бок з усімі крэпасцямі, якімі валодае і якія яшчэ захопіць сілай ці ўгаворыць здацца. Васілю III карысна было прыдбаць такога саюзніка як Глінскі, і ён згадзіўся на ўсе ўмовы.

Міхал Глінскі стаў распаўсюджваць у ВКЛ чуткі, што ўсіх праваслаўных збіраюцца перахрысціць. Пры гэтым ён спасылаўся на звесткі, атрыманыя нейкім Фёдарам Калантаевым ад маршалка Івана Сапегі. (Сам Ф.Калантаеў не прызнаў гэта падприсягай³².)

Глінскі абапіраўся ў асноўным на праваслаўную шляхту. Вялікая колькасць удзельнікаў была параднена ці звязана з родам Глінскіх³³. Крымскі хан Менглі-Гірэй таксама быў гатовы падтрымаць хутчэй мяцежнага князя, якога ён ведаў яшчэ па пасольству 1493 г. у Крым, чым Жыгімонта. Веў Глінскі перамовы і са Стэфанам, “господарём волошскім”.

Планы выступлення выношваліся з лета 1507 г. Пачалося ж яно расправай над Забярэзінскім адразу пасля ад'езду Жыгімонта Казіміравіча на сейм у Кракаў. Праз сваіх шпегаў Міхал Глінскі даведаўся, што вораг знаходзіцца ў маёнтку пад Гародняй. 2 лютага 1508 г., пераправіўшыся праз Нёман з 700 вершнікамі, ён атачыў яго. Сябра Глінскага немец Шляйніц з людзьмі ўварваўся ў жылыя пакоі. Забярэзінскага схпілі і загадалі нейкаму татарыну забіць яго (“сцяць”)³⁴. Пасля нарады ў Наваградку Глінскія вырашылі рухацца на Вільню. У гэты момант Міхал Глінскі меў 2 тыс. узброеных людзей³⁶.

²⁹ Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie ...S. 117.

³⁰ Герберштейн С. Записки о Московии. С. 189; Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 330-333.

³¹ Герберштейн С. Записки о Московии. С.189; Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 325.

³² Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Т.I (1361-1598). Санкт-Петербург, 1863. С. 35.

³³ Кром М.М. Меж Русью и Литвой. Западнорусские земли в системе международных отношений конца XV-первой трети XVI вв. Москва, 1995. С. 62.

³⁴ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 345; Хроника Литовская и Жмойтская...С. 102-103; Герберштейн С. Записки о Московии. С. 189.

³⁶ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 346.

Цэнтрам мецяжа стала Тураўшчына, спадчыннае валоданне Міхала Глінскага. У Тураве яго войскі правялі тры тыдні. Менавіта сюды, імкнучыся выйграць час, Жыгімонт накіраваў свайго пасла Яна Касцевіча з абяцаннем Глінскім “всякую управу учинити в их делах с литовскімі паны”. Але Глінскія згадзіліся весці перамовы толькі з Альбрэхтам Гаштольдам і паведамлілі Жыгімонту, што будуць чакаць яго да Саборнай нядзелі (12 сакавіка 1508 г.)³⁷.

Даведаўшыся аб падзеях у ВКЛ, Васіль III спешна накіраваў у Тураў свайго дзяка Мікіту Губу Маклакова, які быў з посольствам у ВКЛ яшчэ ў 1503 г. і добра ведаў сітуацыю ў Літве. Ён перадаў мяцежнікам прапанову Васіля III перайсці на яго бок. Адказу ад Жыгімонта Глінскія не атрымалі. Яны палічылі сябе вольнымі ў адносінах да гаспадара і накіравалі ў Маскву грамату з просьбай да Васіля III прыняць іх у сваё падданства і дапамагчы ў барацьбе з Жыгімонтам³⁸.

Пасля гэтага з Турава войска Глінскіх рушыла ўглыб ВКЛ. Сваяк Міхала Глінскага мазырскі ваявода Якуб Івашанцаў адчыніў браму Мазыра. У той жа час да мяцежнікаў прыбыў пасол ад Менглі-Гірэя з прапановай перайсці на крымскую службу і абяцаннем самога Кіева. (Дарэчы з Жыгімонтам Менглі-Гірэй таксама захоўваў сяброўства³⁹). М.Глінскі разлічваў на частцы тэрыторыі ВКЛ стварыць Вялікае Княства Рускае, але вырашыў, што лепш мець рэальную дапамогу Масквы, чым мройныя абяцанні Крыма. Тым больш, што Мікіта Губа Маклакоў прывёз станоўчы адказ ад Васіля III і паведамленне пра пасылку на дапамогу маскоўскага войска пад начальам Васіля Шамяціча. Маскоўскі гаспадар абяцаў пакінуць за Глінскімі ўсе гарады, якія тыя захопяць. Пасля гэтага ў маі 1506 г. Глінскія прынеслі прысягу на вернасць Васілю III⁴⁰.

Пакуль ішлі перамовы, Міхал Глінскі захапіў Клецк. Пазней “пристали теж до него княжата Друцкие и князь Михаил Мстиславский з замком своим, той з Друцким, а сей Мстиславским, так теж и оршанци, ...Гомель поддалися ему”⁴¹. У Клецк да Глінскага прыбыў новы маскоўскі пасол Шыгона-Паджогін, а таксама пасол ад “гаспадара валошкага” з завярэннем у сяброўстве. Тым часам Васіль Глінскі дзейнічаў у раёне Кіева. Ён асадзіў Жытомір і Оўруч, імкнуўся схіліць сабраную тут праваслаўную шляхту на бок свайго брата, абяцаючы, што калі Міхал Глінскі стане вялікім князем літоўскім, то адродзіць “манархію кіеўскую”⁴². Але гэтыя гарады не паддаліся мяцежнікам.

10 сакавіка з Масквы выйшла галоўнае маскоўскае войска (50-60 тыс.чал.) пад камандаваннем Юрыя Захар’іна. Дзвюма калонамі яно накіравалася на Смаленск. На Полацкую зямлю ішлі наўгародскія палкі Д.Шчэні і Рыгора Захар’іна. Са з’яўленнем маскоўскіх войскаў мяцеж перакінуўся да Оршы і зліўся з агульнымі аперацыямі маскоўскіх ваяводаў⁴³. Пад Оршай маскоўскія войскі злучыліся, але далей углыб ВКЛ не пайшлі.

37 Зимин А.А. Россия на пороге нового времени... С. 87.

38 Тамсама.

39 ЛМ. Книга записей VIII. С. 120.

40 Зимин А.А. Россия на пороге нового времени... С. 87.

41 Хроніка Литовская и Жмойтская ... С. 102-103.

42 Strujkowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 346.

43 Доўнар-Запольскі М.В. Гісторыя Беларусі. Мінск, 1994. С. 65.

З Северскай зямлі ў маі на Літву выйшлі войскі маскоўскіх ваявод Васіля Шамяціча, Івана Адоеўскага і Івана Варатынскага. Нарэшце, і да самога Міхала Глінскага быў пасланы невялікі атрад князя А.Ф.Алёнкі Алабышава з мурамцамі. Адною з першапачатковых задач, якую ставілі перад сабой князі Глінскія, быў захоп Менска і Слуцка. Да Менска быў накіраваны атрад Зміцера Жыжамскага. Пасля Троіцы (11 чэрвеня) Міхал Глінскі сам пачаў наступленне ў тым жа накірунку. У хуткім часе пад Менск падыйшлі і войскі Васіля Шамяціча з боку Бабруйска. 12 чэрвеня на Слуцк рушылі палкі князя І.Дражджа. Перадавыя атрады князя Андрэя Трубяцкога і князя Андрэя Лукомскага рабілі разведку ў накірунку Наваградка.

Пад Менскам аб'яднанае войска беспаспяхова стаяла два тыдні. Сюды прыбыў маскоўскі пасол Юрый Замяцін з паведамленнем аб руху войскаў Д.Шчэні і Р.Захар'іна. Няўдача спасцігла Глінскага пад Слуцкам і пад Копылем. Узяцце Слуцка для Глінскага было б ідэлагічнай падставай для стварэння “Кіеўскай манархіі”, бо князі Слуцкія-Алелькавічы з'яўляліся нашчадкамі кіеўскага князя Алелькі (Аляксандра) Уладзіміравіча з дынастыі Альгердавічаў⁴⁴. Міхал Глінскі, які не быў жанаты, разлічваў угаварыць ці змусіць удаву княгіню Анастасію выйсці за яго замуж. Але нічога з гэтага не выйшла. Раззлаваны князь загадаў спустошыць валоданні Алелькавічаў. Самаўладныя дзеянні М.Глінскага адштурхнулі ад яго частку прыхільнікаў-магнатаў. Большасць магнатэрыі да яго справы ставілася абыякава або нават ваража⁴⁵.

Але для караля і вялікага князя становішча доўгі час заставалася досыць цяжкім. Каб яго выправіць, Жыгімонт накіраваўся з Кароны ў ВКЛ. У канцы мая ён быў у Бярэсці, у сярэдзіне чэрвеня накіраваўся ў Слонім, а потым - у Менск⁴⁶. Гаспадар энергічна збіраў ваенныя сілы. І паступова з'явіліся першыя прыкметы пералому. Ужо ў маі Канстанцін Астрожскі заняў Тураў. У Лідзе збіралася шляхецкае апалчэнне. Сюды паспяшаўся і Жыгімонт з 3-4 тыс. палякаў. Камандуючым аб'яднанымі сіламі (15-16 тыс.чал.) быў прызначаны К.Астрожскі⁴⁷.

А вось надзеі Глінскага на дапамогу з боку Менглі-Гірэя не спраўдзіліся. У рашаючую хвіліну хан толькі не аказаў ніякай дапамогі войскам Глінскіх, але нават накіраваў свае сілы ў раён Ноўгарад-Северскіх зямель у тыл маскоўскім войскам. Праўда, баючыся выступлення нагайцаў у сваім тыле (у выніку распачатых перамоваў нагайцаў і Васіля III), вымушаны быў адступіць.

У той жа час пачалі наступленне войскі ВКЛ. Ужо 20 чэрвеня яны вызвалілі ад аблогі Менск і накіраваліся да Барысава, дзе ў той час знаходзіўся сам Глінскі. У сярэдзіне ліпеня ліцвіны выйшлі на бераг Дняпра, каля Оршы, куды сцягваліся таксама войскі Глінскага і ягоных маскоўскіх саюзнікаў. З 12 па 22 ліпеня войскі стаялі адно насупраць другога, пасля чаго маскоўскія ваяводы адышлі спачатку да Мсціслаўля і Карачава, а затым да Вязьмы. Буйныя маскоўскія сілы на чале з В.Д.Холмскім былі пасланыя пад Дарагабуж на пачатку верасня 1508 г. і ўзялі горад, пакінуты войскамі ВКЛ. Данііл Шчэня прывёў да прысягі маскоўскаму князю Тарапец⁴⁸.

⁴⁴ Strykowski M. Kronika Polska, Litewska...S. 346; Хроника Литовская и Жмойтская ...С. 103.

⁴⁵ Кром М. М. Меж Русью и Литвой... С. 62

⁴⁶ Зимин А.А. Россия на пороге нового времени... С. 89.

⁴⁷ Сагановіч Г.М. Ад Ведрашы да Крапіўны // 3 гісторыяў на “Вы”. Мінск, 1994. Вып. 2. С. 175; Сагановіч Г.М. Айчыну сваю баронячы. Канстанцін Астрожскі. Мінск, 1992. С. 32.

⁴⁸ Зимин А.А. Россия на пороге нового времени... С. 90.

Міхал Глінскі, даведаўшыся пра рух гаспадарскіх войскаў, накіраваўся ў Маскву, дзе разлічваў дамовіцца з Васілём III аб новай ваеннай падтрымцы. Сваіх прыхільнікаў князёў З.Жыжамскага, І.Азярэцкага і А.Лукомскага са скарбам ён пакінуў у Почапе. Перамовы для Глінскага не далі поспеху. Маскоўскі ўладар фактычна адмовіўся ад ягоных паслуг, хоць яшчэ 28 жніўня паслаў імператару Максімільяну грамату, у якой паведаміў аб прыняцці ў сваё падданства князя Міхала Глінскага. У грамаце выказвалася пажаданне заключэння дамовы з Імперыяй, якая б прадугледжвала сумесныя дзеянні супраць Жыгімонта⁴⁹.

Глінскі жадаў вялікай бітвы і абяцаў ваяводам Васіля III перамогу, калі яны будуць яго слухацца⁵⁰. Пасля некалькіх сутычак маскоўскае войска пераправілася на левы бераг Дняпра і размясцілася ў лесе. Аднак уначы з 13 на 14 ліпеня яно адступіла ў бок Дуброўны і далей на паўднёвы ўсход⁵¹. Жыгімонт вырашыў не праследаваць іх, а пайсці на Смаленск, пакінуўшы невялікі атрад прыкрыцця на правым беразе Дняпра. Са Смаленска К.Астрожскі і М.Фірлей на чале польскага войска, рушылі адваёўваць Севершчыну. Пospеху гэты рэйд не меў, бо гетманы не ладзілі паміж сабой. Войска вярнулася ў Смаленск⁵². Мсціслаўль, Крычаў, Орша вярнуліся пад уладу гаспадара.

Для працягу вайны ВКЛ не мела сродкаў. Жыгімонт вырашыў распачаць перамовы. Васіль III згадзіўся. 19 верасня 1508 г. у Маскву прыбыло вялікакняскае пасольства на чале з полацкім ваяводам Станіславам Глябовічам. Паслы патрабавалі вяртання да межаў, якія былі пры Казіміры Ягайлавічы і Васілю Цёмным⁵³. Аднак, каб дыктаваць умовы трэба было мець сілы, якіх у ВКЛ не было. 8 кастрычніка быў падпісаны “вечны мір”, які замацоўваў адыход да Маскоўскай дзяржавы земляў, захопленых ёй у ходзе войнаў 1492-1494 і 1500-1503 гг. Абодва манархі абавязаліся “быти везде заодин” на ўсіх ворагаў акрамя Менглі-Гірэя “царя перекопского”, “не вступатися” у “отчины” адзін аднаго. Князі Глінскія і іх прыхільнікі атрымалі права свабодна выехаць з ВКЛ⁵⁴, але без сваіх зямельных валоданняў, якія былі канфіскаваныя і раздаваліся шляхце ВКЛ. Да Літвы вярталіся землі, захопленыя падчас вайны 1507-1508 гг.

У канчатковым выніку з ВКЛ на службу да Васіля III уцяклі сам Міхал Глінскі, яго браты Іван і Васіль “Сляпы”, стрыечны брат Андрэй Дрождж, князі Іван Азярэцкі, Зміцер і Васіль Жыжамскія, Андрэй і Васіль Аляксандравы, Міхал Гогін, Іван Друцкі, Пётр Фурс з братам Фёдарам і Якуб Івашанцаў⁵⁵.

26 лістапада ў Вільню выехала маскоўскае пасольства ў складзе Р.Ф.Давыдава, канюшага І.А.Чалядніна, сакольнічага М.С.Кляпіна і дзяка Мікіты Губы Маклакова. Пасля зацвярджэння Жыгімонтам “вечнага міру” (1 сакавіка 1509 г.) яны вярнуліся ў Маскву. Хутка пасля гэтага 31 сакавіка 1509 г. вялікакняскім паслам удалося дабіцца ад апошняга звароту палонных, захопленых у бітве на р.Ведрашы ў 1500 г.⁵⁶

⁴⁹ Тамсама.

⁵⁰ Хроника Литовская и Жмойтская ... С. 103.

⁵¹ Сагановіч Г. М. Ад Ведрашы да Крапіўны ... С. 176.

⁵² Там жа.

⁵³ ЛМ. Книга записей VIII. С. 122-123.

⁵⁴ Базилевич К.В. Внешняя политика Русского централизованного государства. Вторая половина XV в. Москва, 1952. С. 39-40; ЛМ. Книга записей VIII. С.125-128; Хроника Литовская и Жмойтская ...С. 103; Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie... С. 242-243.

⁵⁵ Зимин А.А. Россия на пороге нового времени... С. 91.

⁵⁶ Тамсама.

Такім чынам, вайна 1507-1508 гг. скончылася для ВКЛ без тэрытарыяльных стратаў, але і вярнуць страчанае раней не ўдалося. У гэтай вайне сітуацыя для Літвы была моцна ўскладнена ўнутраным разладам, звязаным з дзеяннямі магнацкай групоўкі на чале з М.Глінскім. Выступленне М.Глінскага можна ацаніць як авантуру вельмі амбіцыйнага магната, які страціўшы сваё становішча пры вялікім князі і абражаны несправядлівым абвінавачваннем, вырашыў адпомсціць крыўдзіцелям, перакінуўшыся на варожы бок. Прычыны гэтай здрады насілі асабісты характар.

Але высокага становішча ў чужой дзяржаве Міхал Глінскі не дамогся. Не дапамаглі нават ягоныя паслугі маскоўскаму боку падчас Смаленскіх кампаній у вайну, якая распачалася ў 1512 г. У 1514 г. пры спробе перайсці на бок ВКЛ (пасля папярэдняга памілавання Жыгімонтам Казіміравічам) М.Глінскі быў кінуты ў маскоўскі астрог. Вызвалены перад смерцю Васіля III ён хутка ізноў трапіў за краты, дзе і памёр 24 верасня 1534 г.

КАМУНІКАТ.ORG